

ГЕОЕНЕРГИЙНИЯТ МОДЕЛ НА ЧЕРНОМОРСКАТА СИГУРНОСТ

Проф.д.ик.н. Нина Дюлгерова

Традиционно през последните години един от основните акценти в световния дневен ред, а може би и най-главният, е енергийният. Вече за никого не е изненада, че президенти и премиери подчиняват голяма част от своите изявления и дейност на търсенето на политически решения за стратегическите суровини в широкия спектър от нефта и газа до алтернативните енергийни източници.

През 21 век Черноморският регион концентрира политическа и икономическа енергия, която през последните години има и своите военни измерения в контекста на украинския казус в дихотомията Европа - Русия и феномена „Ислямска Държава” – разрушителната кулминация на „арабската пролет” в Близкия Изток. Радикализирането на процесите на север и на юг и югоизток в широкия Черноморски регион не променя като цяло геополитическите измерения на енергийните диверсификации. Продъжава лансирането или елиминирането в различните сценарии на стратегически проекти най-вече в газовата и ядрената сфера.

Природният газ и целият цикъл от неговото производство и транспортиране до потребителите продължава да е сериозен политически коз, който обединява/разединява елити и общества. Засилващата се зависимост от стратегическите суровини на Централна Евразия и необходимостта от нови, ефективни и неподвластни на руския енергиен монополизъм, транспортни коридори и технологии диктуват новите правила на поведение и новите механизми в Европа и в света. Геоенергетиката и геоикономиката определят акцентите в поведението на субектите на международната арена. В новата/стара конфигурация от последното

десетилетие ЕС-НАТО-САЩ-Русия все по-ясно и отчетливо се открояват дисхармонията и конфронтацията. Политиката за/против Русия преминава през призмата на европейската енергийна зависимост и на войнствената риторика. Това се проявява в интензивните преговори в различен формат за тръсене на решение по конфликта в Украйна, чиито енергиен сегмент е част от спорадичните руско-украински спорове за цената на газа, транзитните такси и свързаните с тях милиардни задължения. Украинският въпрос създаде и качествено нов акцент в глобален и регионален план. Той изпълни със съдържание стратегическите планове, но и реанимира политически и военно-технически НАТО, чиито амбиции нарастват пропорционално на засилващата се конфронтация между Запада и Русия, възникнала във връзка с украинската криза.

В миналото остава утвърждаващата се в края на първото десетилетие на 21 век практика Русия в динамична конфигурация със силните държави от ЕС или тези от БРИКС стабилно да отстоява своите интереси в утвърждаващата се дихотомия енергетика – сигурност.

Събитията, особено след като през януари 2009 г. американски президент става Барак Обама, утвърждават налагащата се максима, че енергийната зависимост определя и акцентите на сигурността в геополитически план. Тя се проявява в интензивните преговори на най-различни равнища, където все по-често се разминават позициите на Русия и ЕС с тези на САЩ по отношение на европейската и глобалната архитектура за сигурност. С променлив успех тази тенденция продължава до 2014 г., когато държавният преврат в Украйна коренно променя ситуацията в Черноморския регион. Хибридна война в Украйна задълбочава политическата и икономическата криза в отношенията ЕС-Русия. Конфронтацията

резонира и в енергийната сфера, което води до негативна динамика на икономическите и политически процеси с увеличаващ се обем от декларации и изявления. Тяхната същност се свежда до заиграване от руска страна с диверсификация на маршрутите за газови доставки чрез „Южен поток“ и неуспешната му засега замяна с проекта „Турски поток“, както и с нееднократните изявления от европейски политици и институции в подкрепа на т.нар. Южен газов коридор, пред който има много финансови и геополитически неизвестни.

Енергийните акценти на формирация се нов световен ред очертават и стратегическите зони на сигурност, които са концентрирани в Черноморско-Каспийския ареал. Тясната връзка между местонаходищата на нефт и газ в Каспийския и Средноазиатския региони и тяхното транспортиране към европейския континент засилва значението на Кавказ, чиято сигурност и интегритет са главно условие за стабилните енергийни доставки на европейския пазар. Геоенергийната динамика все повече засилва позициите на Анкара, която не крие своите планове максимално да използва стратегическата си роля на енергиен център за осъществяване на своите паносмански амбиции и неутрализирането на кюрдската заплаха вътре и извън границите на Турция.

Европа се нуждае от стратегически суровини, но в ситуация, в която единствената действаща енергийна транспортна система, захранваща до голяма степен европейските държави, е руската, диапазонът на алтернативните доставки продължава да е ограничен. Брюксел все още не може да се похвали с конкретни резултати от политическото и дипломатическото ухажване на държави като Казахстан, Туркменистан, Узбекистан или Азербайджан. Активността на Вашингтон в политико-икономико-

военен план също не е за подценяване. В региона нарастват амбициите за икономическа експанзия на азиатски държави като Китай, Япония, Южна Корея, чиито оферти са много по-атрактивни и финансово обезпечени, в сравнение с изпълнените с висока степен на непредсказуемост и бюрократични препятствия европейски енергийни проекти. Пример за това е почти пълната ориентация на Туркменистан към китайския газов пазар, докато в същото време плановете за пренос на туркменистански газ към Европа нямат никакъв напредък.

Заслужава внимание и обстоятелството, че нарастващото значение на богатите на енергийни ресурси държави от евразийската зона повишава значително тяхната регионална и глобална значимост. Възможностите за избор засилват техния стремеж към самостоятелна и независима (доколкото това е възможно с оглед географската близост на Русия, която също е крупен износител на енергийни ресурси) политика в региона, основаваща се на най-важната в настоящия момент и в дългосрочен план разменна монета – газа и нефта като производство и транспортиране.

Светът е пред нови предизвикателства. Все повече се засилват двупосочните процеси – икономическата глобализация и политическата фрагментация. Международната сигурност, както и изграждащата се нова система на международни отношения, очертават новите параметри и механизми, основаващи се върху решаващия енергиен фактор. През него преминава и политическата дискусия за суверенитета и легитимността в глобален и регионален план като активна индикация за промените и новите акценти на световния ред. Събитията в Украйна и Близкия Изток все повече доказват намаляващите възможности на държавите да се справят с военните конфликти, чиито етноконфесионални параметри се

размиват в разширяващата своите размери мигрантска пандемия в посока Европа. Събитията през 2015 г. доказват, че на карта е поставено бъдещето на континенталните държави. Кървавите атентати през януари и ноември във Франция, както и съзнателно насърчената от германския канцлер Ангела Меркел миграционна вълна към Европа дестабилизируют политическия ред, увеличават икономическата несигурност и взривяват социалните системи на страните. Бързо увеличаващият се брой на срещи на високо равнище в различен европейско-евразийския, европейско-африкански или световен формат не успява да скрие засилващата се неспособност на глобалния и регионален политически елит да се справи с арогантната, агресивна и неспазваща международноправните принципи „Ислямска държава”. Международните и националните служби за сигурност нееднократно доказват невъзможността за превантивни мерки и прилагането на дългосрочна стратегия за преодоляването на опасността от терористични акции в регионален и глобален план. Европейските и националните институции засилват своята политическа риторика, в която демагогията все повече надделява. Отсъствието на координация в европейската система, както и засилващите се центробежни процеси в ЕС поставят на голямо изпитание възможностите за конструктивно решаване на увеличаващия се брой проблеми, свързани със сигурността в широкия Черноморски регион.

21 век, независимо от постиженията в областта на високите технологии, отново връща света към географските параметри на измерване на политическата и икономическата стратификация. Неуспешни се оказаха опитите на американските транснационални корпорации да наложат в Европа шистовата технология като ефективна конкуренция на руския газ. Енергетиката и нейният

политически сегмент продължават да бъдат съществена част от съвременния свят. Проблемите обаче не се решават, а се увеличават предвид отслабващата сила на националните и европейските институции. Негативната динамика на събитията в Близкия Изток, чиято непредсказуемост се увеличава с активното включването на Русия в сирийски конфликт, както и засилващото се значение и амбиции на Турция, поставят европейските и националните институции в ограничен режим на избор. Ситуацията се усложнява и от инспирираното от Вашингтон увеличаване на разходите за военни цели на натовските държави срещу стратегическия враг Русия. В светлината на ноемврийските атентати във Франция обаче, ситуацията в Близкия Изток за пореден път променя своите акценти. Все повече се увеличава броят на политиците от Европа и Черноморско-Каспийския регион, които свързват решаването на сирийската криза с активното политическо и военно участие на Русия. Очертаващото се преструктуриране на динамичната картина на юг и югоизток от Черно море едва ли обаче ще промени геоенергийната картина. Факт е, че субектите са същите, но не и акцентите, а също така и бързоразвиващите се технологии, които могат драстично да променят енергийната технология, но не и геоекономиката и геополитиката.

Непрекъснато разширяващия се обем от негативни предизвикателства, които имат необратими икономически и социални измерения, очертават бъдеще на слаби държави, силни транснационални корпорации, чиито енергийни проекти ще са обвързани с корпоративни интереси, но не и с национални, социални или етноконфесионални. Всеки един от тях обаче ще бъде активно използван в политическата риторика и дейност за създаването на свят, чиито измерения няма да имат духовни, а финансово-олигархични акценти.